

Katrine Fangen og Mari N. Vaage

FrP-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon

En grunn til at det er interessant å studere høyrepopulistiske partier i regjeringsposisjon, er at disse partiene har til felles at de er anti-establishment. I tillegg går de fleste slike partier inn for en restriktiv innvandringspolitikk, og enkelte appellerer til fremmedfrykt i sin antiinnvandringsargumentasjon.¹ Hva skjer så med innvandringsretorikken i høyrepopulistiske partier når de blir med i en regjering? Dette spørsmålet har man kunnet studere i noen av de få andre europeiske landene der høyrepopulister er kommet i regjering, mens i Norge er det en helt ny situasjon at vi kan følge en slik utvikling på nært hold. Det er det vi ønsker å gjøre i denne artikkelen. Vi skal ta for oss muntlige og skriftlige ytringer fra FrP-politikere før og etter regjeringsovertagelsen, samt forskjeller mellom ytringer fremført av de nå ansvarlige FrP-politikerne, sammenlignet med ytringer fra de FrP-politikerne som fortsatt er utenfor regjeringen. Analytisk vil vi benytte en kombinasjon av ulike argumentasjons- og språkbruksanalytiske tilnærminger, samt begreper og teorier om høyrepopulisme, nasjonalisme og islamofobi.

Bakteppe

FrPs inntog i regjeringen gikk ikke ubemerket hen i internasjonale media. Selv om høyrepopulister har vært, eller er, i regjeringsposisjon i flere land, som

¹ Hans-George Betz, «The new politics of resentment: Radical right-wing populist parties in Western Europe», i *Comparative Politics*, 25(4), 1993, 413–427.

Sveits, Nederland, Italia og Østerrike,² ble tilsvarende situasjon i Norge viet oppmerksomhet nettopp fordi Norge forstås som egalitært og velstående. 22. juli satt også sitt preg på fortolkningene rundt FrPs inntog i regjeringen. Ifølge en rapport fra Utenriksdepartementet ble det i internasjonale media «i noen tilfeller skapt et inntrykk av at et parti som sitter i regjeringsforhandlinger har lignende synspunkter som ABB».³ Pressen i 12 av 19 land som UD undersøkte, koblet FrP direkte opp mot Breivik. Den britiske avisen *The Independent* nevnte Breiviks tidligere medlemskap i FrP i en reportasje som handlet om at Norges «anti-innvandringsparti» var kommet til makten.⁴ Den spanske avisen *El Pais* hevdet i artikkelen «Høyreekstremister nærmer seg makten i Norge» at: «FrP forneker det som det norske samfunnet er avhengig av; nemlig innvandringen. Slike holdninger kan man bare ha dersom man er rasist».⁵

For FrP har det vært avgjørende å markere avstand til slike anklager. FrP holdt en internasjonal pressekonferanse den 17. september 2013 og sendte ut en pressemelding der de hevdet at det var «urimelig og ukorrekt» å bruke betegnelser som «ytre høyre», «høyrepopulistisk» og «xenofobisk» om partiet.⁶ I stedet for definerte de partiet som «et klassisk liberalt/liberalkonservativt parti». Noen norske politikere støttet påstanden om at FrP er et høyrepopulistisk parti på lik linje med andre slike partier i Europa. For eksempel twitret Heikki Holmås (SV) følgende: «Det er helt naturlig at utlandet oppfatter @frp_no som Norges høyrepopulistiske parti, som Dansk Folkeparti og Sverigedemokraterna.» Dette fikk Erna Solberg (H) til å kreve en beklagelse fra Holmås.⁷ I og med regjeringsdannelsen har det vært viktig for Høyre å understreke at FrP er en legitim samarbeidspartner. Men også politikere fra den tidligere regjeringen

² Tjitske Akkerman, «Comparing radical right parties in government: Immigration and integration policies in nine countries (1996–2010)», i *European Politics*, 35(3), 2012, 511–529.

³ *Dagbladet*, 13. september 2013, URL-adresse: <http://www.dagbladet.no/2013/09/13/nyheter/innenriks/politikk/valg13/29264115/> (opp søkt 17. juni 2014)

⁴ *The Independent*, 1. oktober 2013, URL-adresse: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/antiimmigrant-party-gains-power-after-norway-drifts-to-the-right-8852079.html> (opp søkt 9. Mai 2014).

⁵ *El Pais*, 11. september 2013, URL adresse: http://internacional.elpais.com/internacional/2013/09/11/actualidad/1378923241_358469.html, (opp søkt 9. mai 2014).

⁶ *Dagbladet*, 17. september 2013, URL-adresse: <http://www.dagbladet.no/2013/09/17/nyheter/innenriks/politikk/samfunn/valg13/29314931/> (opp søkt 18. juni 2014).

⁷ NRK, 12. September 2013, URL-adresse: <http://www.dagbladet.no/2012/03/26/kultur/debatt/ytringsfrihet/kronikk/frp/20846424/> (opp søkt 9. mai 2014).

forsvarte FrP, blant annet tidligere statsminister Jens Stoltenberg (Ap), som understreket at det er viktig å «være tydelig i forhold til hvordan vi bruker ord og uttrykk som skaper fordommer som bygger opp avstand mellom mennesker. Der har vi som politiske ledere et ansvar, og der har jeg vært kritisk til mye av det Fremskrittspartiet har stått for og gjort, men jeg mener likevel det er et skarpt skille mellom det og rasisme».⁸

FrP kan i tråd med Stoltenbergs argument ikke beskyldes for å være rasistisk, men for å lefle med ideer og tankegods som *kan føre til rasisme* (The «may provoke racism argument».)⁹ Hagelunds analyse av politiske debatter i perioden 1987 til 2002 viste at norske stortingspolitikere var forsiktige med å stemple noen eller noe som rasisme, og at de foretrakk andre begreper som fremmedfrykt, uvitenhet, fordommer, opplevd urettferdighet og diskriminering. Siden regjeringsovertagelsen høsten 2013 har imidlertid rasismedebatten fått fornyet aktualitet, og FrP-politikere i posisjon er blitt konfrontert med fremmedfiendtlige utsagn fra FrP-politikere i opposisjon.

Vi skal ta for oss ytringer fremsatt av FrP-politikere eller partiet som sådan de senere årene. Felles for uttalelsene er at de implisitt eller eksplisitt omhandler temaer som rasisme, innvandring eller det flerkulturelle samfunn. Selv om ikke alle uttalelsene omhandler rasisme, kan vi ofte se en underliggende grensedragnings mot eventuelle beskyldninger om rasisme, der politikerne ønsker å komme slike anklager i forkjøpet. Vi er interessert i hvorvidt grensene for det legitime ser ut til å flyttes idet FrP-politikere trer inn i ansvarshavende posisjoner og hvordan de retoriske strategiene til FrP-politikere i posisjon skiller seg fra de tilsvarende strategiene hos FrP-politikere i opposisjon.

Empirisk grunnlag og analysemetode

Det empiriske grunnlaget for artikkelen er innlegg i stortingsdebatter, partiprogrammer og partiinterne rapporter, samt utsagn i mediene og på seminarer. Dette er med andre ord et mangfoldig empirisk materiale. Grunnen til at vi har valgt å bruke data fra såpass mange og ulike kilder, er for å få frem skillet mellom FrP i posisjon og FrP i opposisjon. Materialet er samlet inn for prosjektet

⁸ YouTube, Skavlan 18. oktober 2013, 21. oktober 2013, URL-adresse: http://www.youtube.com/watch?v=UN3GavhxN_o (oppsøkt 13. juni 2014).

⁹ Anniken Hagelund, *The Importance of Being Decent: Political Discourse on Immigration in Norway 1970–2002*. Oslo: Unipax 2002.

Negotiating the NATION,¹⁰ og vi har benyttet analyseprogrammet NVivo som hjelpemiddel for en analyse av materialet. Utvalget er gjort gjennom en lesning på tvers av diverse medietekster og offentlige dokumenter fra de siste par årene. Vi har gjort søk i mediearkivet Retriever/A-tekst med søkeordet «FrP» i kombinasjon med «rasisme» eller «innvandring». Vi bruker en del sitater, i og med at hensikten er å analysere retorikken som benyttes. Der hvor vi ønsker å fremheve spesielle poenger i et sitat, har vi benyttet kursiv. Når vi refererer muntlige uttalelser har vi så langt det har vært mulig oppsøkt videoopptak på NRK eller YouTube, for å sikre korrekt gjengivelse av det som ble sagt. I tillegg har vi søkt regjeringen.no og stortinget.no etter relevante dokumenter der FrP-politikere i posisjon uttaler seg. Vi har utelatt dokumenter som kun departementer eller regjeringen som helhet står bak. En utfordring når vi analyserer uttalelser fra politikere i posisjon, er at deres ytringer oftest ikke kun er deres egen mening, men representativt for hva deres departement holder på med for tiden og er delvis drilllet på forhånd fra de departementsansatte. Dette vil vi ta forbehold om i den kommende analysen.

Analytisk benytter vi oss av en analyse av språklige virkemidler og retorikk i FrP-politikers uttalelser. Mye av politisk «snakk» er retorisk i den forstand at det har til hensikt å overbevise andre i flyktige og konfliktpregede situasjoner.¹¹ Det politiske spillet kan handle om å fremstille seg selv (eller eget parti) i godt lys og fremstille den andre i dårlig lys. Vi vil blant annet fokusere på FrP-politikers bruk av positiv selvpresentasjon og negativ andrepresentasjon, eller bestemte språklige virkemidler som overdrivelser (hyperboler) og metaforer.¹²

Vår tilnærming er inspirert av Carol Bacchis «Hva fremstilles problemet som»-analyse (WPR).¹³ Metoden egner seg til å studere politisk retorikk ved å se på hvilke problemforståelser som ligger under politikeres ytringer, løsninger og tiltaksforslag. Fremgangsmåten består i å undersøke politikernes antakelser om hva problemet består i, hvilke årsaker som skaper det, og dermed hvilke løsninger som oppfattes som ønskelige og legitime. Samtidig innebærer dette et

¹⁰ Finansiert av VAM-programmet i Norges Forskningsråd.

¹¹ Alan Finlayson, «From beliefs to arguments: Interpretive methodology and rhetorical political analysis», i *British Journal of Politics and International Relations*, 9(4), 2007, 545–563..

¹² Teun van Dijk, «Discourse and manipulation», i *Discourse & Society*, 17(3), 2006, 359–383..

¹³ WPR-forkortelsen står for «Hva er problemet fremstilt som?». Carol Bacchi, *Analyzing Policy: What's the Problem Represented to Be?* Pearson Education 2009.

kritisk blikk på hvilke alternative problemforståelser som utelukkes og omformes til taushet. Mer systematisk kan vi sette opp følgende forskningsspørsmål med utgangspunkt i denne tilnærmingen. Målet med spørsmålene er å utvikle en skjerpet bevissthet for de former for definisjonsmakt som er involvert i den politiske fremstillingen av problemer og løsninger på problemer: (1) Hva defineres problemet som i FrP-politikernes uttalelser om innvandring og/eller rasisme? (2) Hvilke implisitte antakelser underbygger problemforståelsen? (3) Hvem gjøres ansvarlige for problemet? (4) Hva fremstår som uproblematisk i denne problemfremstillingen, eller med andre ord, hva er det som *ikke* problematiseres? (5) Hvilke løsninger fremstår som legitime med utgangspunkt i en slik problemforståelse, og hva er konsekvensene?

I tillegg henter vi innsikter fra Teun van Dijks beskrivelser av såkalte «disclaimers» (ansvarsfraskrivelser) og «denials» (benektelser).¹⁴ Disse benyttes i offentlig debatt for å fremheve et positivt bilde av «oss» og et negativt bilde av «dem», hvor særlig benektelser av rasisme står sentralt («Jeg er ikke rasist, men ...»). Eksempler på dette er blant annet *tilsynelatende benektelse* («Vi har ikke noe imot innvandrere, men ...») og *tilsynelatende empati* («Det er selvfølgelig trist for innvandrere, men ...»). Grunnen til at van Dijk kaller disse for «tilsynelatende», er at argumentene er fremstilt slik at den negative delen av budskapet kun kan avleses ved å se diskursen som helhet, mens den positive delen er mer fremtredende og gjør at man unngår å gi et negativt inntrykk. På denne måten opprettholdes en positiv selvrepresentasjon, eller hva van Dijk med referanse til Goffman kaller «face-keeping»,¹⁵ mens utgrupper fremstilles negativt, ofte på indirekte og subtile måter. Den sterkeste formen for benektelse er hva van Dijk kaller for *reversals* eller «blaming the victim» («Det er ikke *vi* som er rasister, men *de*»). Disse reverseringene er preget av at skylden og ansvaret for rasisme legges over på offeret selv. Et problem med van Dijks idealtypiske strategier er at de er lett gjenkjennelige, men kan føre til at alt blir avfeid som ansvarsfraskrivelser, selv der hvor en politiker også viser ansvar. Selv om vi synes beskrivelser av strategiene er et godt redskap for å avdekke visse former

¹⁴ Teun Van Dijk, «Racism and argumentation: Race riot rhetoric in tabloid editorials», i F.H. van Eemeren (red.), *Argumentation Illuminated*. Dordrecht: Foris 1992, 242–259.

¹⁵ Erving Goffman, *Interaction Rituals*. New York: Anchor Books 1967. Teun van Dijk, «Discourse and the denial of racism», i *Discourse and Society*, 3(1), 1992, 87–118, 89.

for oss/dem-retorikk i politikernes uttalelser, er vi derfor opptatt av å holde oss til en vurdering av argumentasjonens innhold fremfor å se alt som unndragelser.¹⁶ Som forskere har vi som mål å ikke overtolke utsagn i negativ retning. Derfor er vi opptatt av å rekonstruere argumentene mer enn å fremme motargumenter.

Vi ønsker å undersøke hva som fremstilles som «problemet» i debattene om innvandring og rasisme, og hvilke alternative perspektiver som avvises, benektes eller utelukkes. Vi er interessert i hvorvidt problemdefinisjonene innebærer strategier som handler om at egen gruppe (et implisitt «oss») favoriseres, og bestemte utgrupper – «de andre» – (for eksempel innvandrere) devalueres og fremstilles negativt. Vi ser særlig etter strategier som etablerer nasjonal identitet og strategier som opprettholder, forsvarer og reproduserer det nasjonale narrativet.¹⁷

Høyrepopulisme, nasjonalisme og islamofobi

Det sentrale retoriske elementet som høyrepopulistiske partier har til felles, er at de konstruerer en dikotomi mellom folket og eliten. Typisk er også at «folket» aldri defineres, slik at det er noe vagt hvem som omfattes av betegnelsen. Videre argumenteres det for at «folket» trues av fremmede som vil inn i landet.¹⁸ Ut fra disse kjennetegnene mener vi det er riktig å plassere FrP innenfor familien av høyrepopulistiske partier.¹⁹ Typisk for høyrepopulister er vektleggingen av en restriktiv statsborgerskapspolitikk. De borgerne som har bodd lenge i landet, idealiseres, noe som gjenspeiles i slagord som «skattebetalernes penger» og lignende. Ifølge Betz stammer mye av denne ordbruken fra den

¹⁶ Alan Finlayson, op.cit., 552–3.

¹⁷ Rudolf De Cillia, Martin Reisigl og Ruth Wodak, «The discursive construction of national identities», i *Discourse & Society*, 10(2), 1999, 149–173.

¹⁸ Reinhard Heinisch, «Success in opposition – failure in government: explaining the performance of right-wing populist parties in public office», i *West European Politics*, 26:3, 2003, 91–130.

¹⁹ Vi mener likevel det representerer et mer moderat høyrepopulistisk parti sammenlignet med enkelte andre slike partier i Europa – for eksempel Sverigedemokratene, som i kontrast til FrP har røtter i ekstremistiske miljøer. Se Anders Widfeldt, «Party change as a necessity – the case of the Sweden Democrats», i *Representation*, 44(3), 2008, 265–276.

franske bevegelsen «nouvelle droite», som var en direkte forløper til det franske partiet Front National.²⁰

I den internasjonale forskningslitteraturen fremheves ofte innvandrings-skepsis og et ønske om å redusere innvandringen som de viktigste årsakene til høyrepopulistiske partiers fremgang i Europa.²¹ Imidlertid er det også andre politiske saker, som et sterkt forsvar, skattelette, privatisering og effektivisering av offentlig sektor som er viktige for disse partienes fremgang,²² men kvantitativ komparativ forskning viser at det er kun innvandring som partiene har til felles som en velgermobiliserende kampsak.²³

I internasjonal litteratur om høyrepopulisme er *nasjonalisme* et begrep som ofte benyttes når partienes innvandringspolitikk analyseres. Nasjonalisme kan defineres som tanken om at staten (den politiske enheten) og nasjonen (den kulturelle enheten) skal være i overensstemmelse. Ifølge Cas Mudde kan man inndele høyrepopulistiske partier i statsnasjonalistiske og etnisk nasjonalistiske.²⁴ For statsnasjonalister er assimilasjon av innvandrere også en mulighet, alle som er født eller vokst opp i landet, kan anses som del av nasjonen. Deres mål er derfor en kulturelt homogen, snarere enn en etnisk homogen nasjon. For etniske nasjonalister, derimot, er hjemsendelse den eneste teoretiske muligheten til å (gjen)opprette etnisk homogenitet. For dem defineres nasjonen ut fra etniske kriterier, primært blodsband. Etnisk nasjonalisme poengterer altså *ethnos* (basert på myter om blodsband og felles fortid) fremfor *demos* (et felles politisk fellesskap).²⁵ I tråd med en slik forestilling er nasjonen et «folk» (*ius sanguis*

²⁰ Hans-Georg Betz, «Xenophobia, identity politics and exclusionary populism in Western Europe», i L. Panitch and C. Leys (red.), *Fighting Identities: Race, Religion and Ethno-Nationalism*. Socialist Register. London: Merlin Press 2002, 193–210.

²¹ Se blant annet Cas Mudde, «The single issue party thesis: Extreme right parties and the immigration issue», i *West European Politics*, 22(3), 1999, 182–197 og de Koster m.fl., «The new right and the welfare state: The electoral relevance of welfare chauvinism and welfare populism in the Netherlands», i *International Political Science Review*, 34(1), 2013, 3–20.

²² Se bl.a. Jupskås, «Mangfoldig mobilisering eller velsmurt valgmaskineri: Fremskrittspartiet runder 40 år», i *Nytt norsk tidsskrift*, 30(1), 2013, 5–17.

²³ Elisabeth Ivarsfaten, «What unites right-wing politics in Western Europe? Re-examining grievance mobilization models in seven successful cases», i *Comparative Political Studies*, 41(3), 2008, 3–23.

²⁴ Cas Mudde, op.cit., 187.

²⁵ Michael Minkenberg, «The renewal of the radical right: Between modernity and anti-modernity», i *Government and Opposition*, 32(1), 2000, 170–188, 175.

nis), ikke et sted (*ius solis*).²⁶ Innenfor en etnisk nasjonalistisk tradisjon kommer nasjonen forut for staten, som kun ses som nasjonens politiske arm. Et sentralt aspekt ved denne ideologien, som har røtter tilbake til Johan Gottfried von Herders patriotisme slik han presenterte den i en rekke skrifter på slutten av 1700-tallet, er at ulike kulturer ikke kan sameksistere på en fredfylt måte, og at et fredelig og harmonisk samfunn krever en etnisk homogen befolkning: «Den mest naturlige tilstand er ett folk med én nasjonal karakter» (vår oversettelse).²⁷

Cas Mudde påpeker at den etniske nasjonalismen er nært relatert til fremmedfrykt (xenofobi).²⁸ I stedet for egen frykt kan det også være snakk om «fryktstrategier» ved at det tegnes opp skremmebilder av hva som vil skje dersom man ikke begrenser innvandringen.²⁹ Kritikken retter seg mot folk som kommer fra «fremmede» kulturer og uttrykkes gjerne i begreper som «en invasjon av fremmede», som assosieres med alle former for problemer (arbeidsledighet, kriminalitet, tap av verdier og tradisjoner osv.). Innvandrere blir altså plassert som «fremmede», eller (uinnbudte) «gjester», slik Zygmunt Bauman har tematisert det i *Modernity and Ambivalence*.³⁰ Ifølge Bauman oppleves det fremmede som en trussel mot forestillingen om det homogene fellesskapet og skaper usikkerhet og ambivalens. Han anser modernitetens prosjekt som et ønske om å overkomme ambivalens gjennom ekskludering, eliminering eller assimilering av det fremmede.

Med den sterke fremveksten av høyrepopulisme de siste tiårene er det åpenbart at en slik argumentasjonsform ikke kun var en del av modernismens tidsalder, men i høyeste grad er utbredt også i vår tid.³¹ Flere forskere har påpekt at det skjedde et ontologisk skifte på 1980-tallet da den populistiske høyresiden entret innvandringsdebatten i Europa. Det innebar en retorisk endring fra å snakke om «arbeidsmigranten» til å snakke om «den muslimske innvandre-

²⁶ Herman Kurthen og Michael Minkenberg, «Germany in transition: Immigration, racism and the extreme-right», i *Nations and Nationalism*, 1(2), 1995, 175–196.

²⁷ William A. Wilsom, «Herder, folklore and romantic nationalism», i *Journal of Popular Culture*, 6, 1973, 819–835.

²⁸ Cas Mudde, op.cit. 188.

²⁹ Cathrine Holje, *Retorikk i DNA og FrP: To arbeiderpartier – to budskap?* Oslo: Forlag1 2009.

³⁰ Zygmunt Bauman, *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press 1991.

³¹ Ferruh Yilmaz, «Right-wing hegemony and immigration: How the populist far-right achieved hegemony through the immigration debate in Europe», i *Current Sociology*, 60(3), 2012, 368–381.

ren».³² På denne måten ble innvandrerkategorien kulturalisert. Muslimske innvandrere fremstilles som en særlig trussel fordi deres kultur og verdsett antas ikke å være forenlig med kulturen i vestlige og europeiske land.

Deler av diskursen om muslimers forskjellighet faller inn under det som blir kalt islamofobi. Begrepet ble opprinnelig fremmet av politiske aktivister og ble definert som en egen variant av rasisme. Etter hvert har begrepet også fått en relativt solid posisjon innenfor samfunnsvitenskapene. Det er likevel ikke en etablert enighet om hvordan begrepet skal defineres. Etter en gjennomgang av alle de konkurrerende definisjonene av begrepet argumenterer Bleich for at begrepet best kan defineres som kritikkøst negative holdninger og følelser overfor islam og muslimer.³³ Poenget er at det er uproblematisk å kritisere inhumane praksiser som forekommer i visse muslimske samfunn, som for eksempel omskjæring av jenter. Kjennetegnet ved islamofobe utsagn er imidlertid at de generaliserer fra noen slike eksempler til alle muslimer, uten å ta hensyn til den store variasjonen i praksisformer. Ikke alle muslimer forsvarer jihad, halshugging eller terror. Ikke alle muslimer har som en skjult hensikt å overta makten i vestlige samfunn og innføre sharialovgivning og tvangsmessig bruk av hijab eller niqab. Det er estimert 1,6 milliarder muslimer i verden, altså nesten en fjerdedel av verdens befolkning. Islamofobi dekker altså den form for overgeneralisering og såkalt «conceptual misbehaviour» som skyldes a) at de ikke tar høyde for den enorme variasjonen i praksisformer blant muslimer i verden og b) at de antar at muslimer (generelt) har en skjult agenda som handler om å overta kontrollen over den vestlige verden.

Et velkjent eksempel på islamofobi er Eurabia-teorien, som er en konspirasjonsteori om muslimers snarlige verdensherredømme. Den innehar mange av elementene fra tidligere nazisme og nynazisme, bortsett fra at de forhatte «Andre» ikke lenger er jøder, men muslimer.³⁴ Begrepet Eurabia ble opprinnelig utviklet av Bat Ye'Or, som hevder at Europa er i ferd med å endre seg fra en jødisk-kristen sivilisasjon til en sivilisasjon der «ikke-muslimer aksepterer den

³² Yilmaz, op.cit.; Sindre Bangstad og Matti Bunzl, «'Anthropologists are talking' About Islamophobia and Anti-Semitism in the New Europe», i *Ethnos: Journal of Anthropology*, 75(2), 2010, 213–228.

³³ Erik Bleich, «What is islamophobia and how much is there? Theorizing and measuring an emerging comparative concept», i *American Behavioral Scientist*, 55(12), 2011, 1581–1600.

³⁴ Katrine Fangen, «Mellom konspirasjonsteori og galskap», i Svein Østerud (red.), 22. *Juli: Forstå, forklare, forebygge*. Oslo: Abstrakt forlag 2012.

restriktive og ydmykende underordningen under en økende islamsk makt for å unngå slaveri eller død» (vår oversettelse).³⁵ Muslimers høye fødselsrater fortolkes som demografisk krigføring og allerede bosatte muslimer som en femte kolonne. En annen rådende oppfatning er at makthaverne ukritisk støtter det multikulturelle samfunnet.³⁶ Selv om de fleste høyrepopulister ikke slutter seg til Eurabia-teorien som helhet, er det opp til flere (også FrP-politikere) som slutter seg til enkelte deler av teorien, og sågar refererer til den. Enkelte høyrepopulister (også i Norge, slik vi skal se eksempler på senere) har bidratt til å normalisere tilsvarende oppfatninger ved å sette opp en motsetning mellom folket og den kosmopolitiske eliten som lar muslimske innvandrere oversvømme landet.³⁷

Til tross for at det går et vesentlig skille mellom høyrepopulistiske partier og høyreekstremistiske grupper eller personer når det gjelder politiske virkemidler, har de retorisk nærmet seg hverandre de siste tyve årene gjennom poengteringen av islam som den største trusselen mot nasjonal, europeisk eller vestlig kultur.³⁸ Felles er også dikotomien mellom «folket» i motsetning til elitene eller bestemte utgrupper (herunder innvandrere generelt eller muslimer spesielt) som utgjør en trussel. Det er også en rekke fellestrekk når det gjelder politisk stil og retorikk, deriblant bruk av kulturelle stereotypier og biologiske metaforer, samt brudd med politiske og sosiokulturelle tabuer, som et uttrykk for en intens motstand mot det «politiske korrekte».³⁹ Et annet kjennetegn er den sterke vektleggingen av lov og orden, men i kontrast til høyreekstremistene fremhever høyrepopulister også individets frihet og økonomisk liberalisme.

³⁵ Bat Ye'Or, *Eurabia: The Euro-Arab Axis*. Cranbury, NJ: Fairleigh Dickinson University Press 2005, forordet.

³⁶ Katrine Fangen, «Living out our Ethnic Instincts: Ideological Beliefs among Right-Wing Activists in Norway» i Jeffrey Kaplan og Tore Bjørgo (red.), *Nation and Race. The Developing Euro-American Racist Subculture*. Boston: Northeastern University Press 1998, 202–230, 210; Mattias Gardell, «Terror in the Norwegian woods. On the rise of a militant anti-Muslim far right in Europe», i *Overland*, nr. 205, 2011, 4–11; Cora Alexa Døving, «Anti-Semitism and Islamophobia. A Comparison of Imposed Group Identities», i *Tidsskrift for islamforskning* (2), 2010, 52–76.

³⁷ Yilmaz, op.cit.

³⁸ Fangen, 2012, op.cit.

³⁹ Heinisch, op.cit.

FrP i opposisjon

Det har vært skrevet mye om FrP i opposisjon, i og med at det har vært statusen for partiet siden det ble opprettet i 1973 og frem til regjeringsskiftet i 2013. Opprinnelig het partiet Anders Langes parti (ALP), men det endret navn til FrP i 1977. Det opprinnelige formålet til partiet var «sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep». Etter hvert har innvandringspolitikk blitt en merkesak for partiet, og siden 1980-tallet har FrP argumentert for en restriktiv innvandringspolitikk basert på det som grovt sett kan deles inn i to hovedargumenter.⁴⁰ Det første er et *økonomisk argument* om at innvandringen må begrenses fordi den utgjør en byrde for norske skattebetalere og velferdssystemet. Dette var utgangspunkt for FrP-politikeren Øystein Hedstrøms krav om et «innvanderregnskap» i 1995, et krav som fikk utvetydig støtte fra Carl I. Hagen og resten av FrPs stortingsgruppe.⁴¹ På dette punktet kan de andre partiene sies å ha nærmet seg FrPs argumentasjon det siste tiåret, hvor kravet om å føre regnskap over de økonomiske fordelene og ulempene ved innvandring er fremført også av andre partier enn FrP.

Den andre argumentasjonslinjen bygger på et *kulturelt argument* om at innvandring fra visse kulturer vil føre til destruktive konfliktlinjer i det norske samfunnet, mer i tråd med en etnisk-kulturell nasjonalistisk argumentasjon. Kulturelle argumenter er sjeldnere blitt brukt av politikere fra andre partier og de anses generelt for mindre legitime enn de økonomiske argumentene mot innvandring.⁴² Statistiske komparative undersøkelser av høyrepopulistiske partier i Europa viser at de kulturelle argumentene mot innvandring er viktigere enn de økonomiske for velgerne.⁴³ Samtidig kan det se ut til at enkelte av de ansvarshavende FrP-politikerne de siste par årene har tonet ned denne retorikken for å gjøre seg mer spiselige for de andre partiene.⁴⁴ FrP-politikere som ikke innehar

⁴⁰ Kamilla Simonnes, «I stjalne klær? En analyse av endringer i Høyres, Arbeiderpartiets og Fremskrittspartiets innvandrings- og integreringspolitikk», i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 29(2), 2013, 144–158, 146.

⁴¹ Elisabeth Skarsbø Moen, *Profet i eget land: Historien om Carl I. Hagen*. Oslo: Gylendendal 2006, 253–255.

⁴² Henning Finseraas m.fl., «When the going gets tough: The differential impact of national unemployment on the perceived threat of immigration», i *Political Studies*, 2014 (online first-versjon).

⁴³ Daniel Oesch, «Explaining workers' support for right-wing populist parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway and Switzerland», i *International Political Science Review*, 29(3), 2008, 349–373.

⁴⁴ Simonnes, op.cit.

poster i den nye regjeringen, kan uttale seg friere enn sine kolleger i ansvarlige posisjoner. I det følgende har vi gruppert noen viktige diskursive trender i argumentasjonen til en del av opposisjonspolitikere.

Islam som trussel

Felles for en del FrP-politikere i opposisjon er at de definerer islam som en trussel. Betegnende for disse er generaliserende utsagn om islam, der det ikke kun er bestemte islamistiske grupper eller bestemte religiøse praksiser, men islam som helhet eller muslimer generelt som omtales på negativ måte, som en sterk trussel som «vi» må verne oss mot. Ofte er det en antagelse om at muslimer skjuler sine egentlige hensikter, som på sikt er å overta det kulturelle hegemoniet. En slik argumentasjon kjenner vi igjen i Eurabia-retorikken,⁴⁵ slik den fremstår i Ye'Ors publikasjoner, der hun påstår at muslimer systematisk prøver å skjule sitt egentlige mål, som går ut på å etablere et islamsk verdensherredømme.⁴⁶ Men denne diskursen har også mye til felles med en retorikk som definerer innvandrere fra tredje verdens land generelt som truende for nasjonens identitet og «arv». Verena Stolcke kaller en slik diskurs for kulturfundamentalisme og poengterer at den både er ny (fra ca. 1990-tallet) og gammel, idet den viderefører argumenter som var velkjente i nasjonenes tilblivelsesfase og knyttet til den tyske romantiske nasjonalismen (jf. Herder m.fl.). Felles er retoriske elementer som omtale av innvandring som en invasjon, innvandrere som fremmede og som et problem.⁴⁷

Ideen om en muslimsk invasjon var fremtredende i partileder Siv Jensens bruk av begrepet «snikislamisering» under valgkampen i 2009. Begrepet konnoterer at samfunnet sakte, men sikkert blir «islamisert», så og si bak ryggen på den norske befolkningen, og at muslimene som står bak, skjuler sine egentlige hensikter. Tidligere partileder Carl I. Hagen har gitt uttrykk for lignende meninger, for eksempel i uttalelsen om at det «ifølge Koranen er helt OK å bedra og

⁴⁵ Sindre Bangstad, «Eurabia comes to Norway», i *Islam and Christian-Muslim Relations*, 24(3), 2013, 369–391.

⁴⁶ Islamkritikk som grenser opp mot Eurabia-teorien, er også å finne hos enkelte politikere i andre partier. Se Mette Wiggen, «Rethinking anti-immigration rhetoric after the Oslo and Utøya terror attacks», i *New Political Science*, 34(4), 2012, 585–604, 590. Sindre Bangstad, «Religion, rasisme og religionskritikk», i *Kirke og kultur*, 4, 2011, 247–266.

⁴⁷ Verena Stolcke, «Talking culture: New boundaries, new rhetorics of exclusion in Europe», i *Current Anthropology*, 36(1), 1995, 1–24.

lyve for oss vantro, for eksempel oss kristne».⁴⁸ Betegnende er at det settes opp en svært generaliserende og abstrakt dikotomi mellom islam og kristendom, der islam står for løgn og bedrag. Islam utgjør den implisitte «de»-gruppen, mens kristendommen utgjør et kulturelt fellesskap som omfatter «oss». Det tas altså ikke høyde for at ulike religioner er representert i det norske samfunn.

En slik argumentasjon finner vi også hos Christian Tybring-Gjedde, som fra 2010 til 2014 var leder av Oslo FrP og har vært representant på Stortinget siden 2005. I 2011 erklærte han på FrPs landsmøte at «islam utstår ikke frihetsverdier, og islamsk makt øker fra dag til dag. Derfor må innvandringen fra muslimske land reduseres kraftig».⁴⁹ I talen understreket han at alle nye innvandrere til landet bør avkreves ubetinget kjærlighet til Norge og vår kristne kulturarv. I likhet med Hagen setter han opp en motsetning mellom «oss kristne» eller «vår kristne kulturarv» og muslimer eller islam, som på sin side representerer det motsatte av de frihetsverdier «vi» står for. Slik fremstår det flerkulturelle samfunnet som uønsket og som noe som bør motarbeides, heller enn som en realitet vi skal leve med. I uttalelsen over ser vi at Tybring-Gjedde omtaler islam som helhet. Han poengterer ikke at det er bestemte grupper, for eksempel radikale islamistiske, han ikke tolererer, men «islam» som direkte kobles til manglende respekt for frihet. Således bryter denne argumentasjonen med det Lindekile har funnet som en hovedtendens i Danmark, nemlig at det ikke lenger er religioner per se som ikke tolereres, men snarere spesifikke praksisformer, verdier eller identiteter.⁵⁰ Lindekile mener argumenter om bestemte religioners underlegenhet ikke lenger er å se i den offentlige debatten i Danmark, mens vi ser flere eksempler på dette i en del av FrP-politikernes argumenter.

I 2010 skrev Tybring-Gjedde kronikken «Drøm fra Disneyland» sammen med partikollega Kent Andersen.⁵¹ I denne kronikken retter de kri-

⁴⁸ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/pakistan/stopp-ham/a/238348/> (oppsøkt 31. oktober 2014). Eksempler fra tidligere er det falske «Mustafa-Brevet» i 1987, som erklærte at Norge skulle bli et muslimsk land, uttalelsen i 1996 om «bøllekulturer fra Saddam Hussein» som er i ferd med å etablere seg i Norge, jf. Moen, op.cit.

⁴⁹ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frp/frp-topp-innvandrergrutter-bli-hissigere-enn-norske/a/10085537/> (oppsøkt 31. oktober 2014).

⁵⁰ Lasse Lindekile, «The mainstreaming of far-right discourse in Denmark», i *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 12(4), 2014, 363–382.

⁵¹ Christian Tybring-Gjedde og Kent Andersen, «Drøm fra Disneyland», i *Aftenposten* 26. august 2010, URL-adresse: <http://web.retriever-info.com/services/archive/display-Dokument?documentId=020002201008261514&serviceId=2> (oppsøkt 16. juni 2014).

tikk mot Arbeiderpartiet, som ødelegger norsk kultur gjennom å åpne for ukontrollert innvandring. Problemet defineres som en velmenende, men naiv innvandringspolitikk som på sikt vil føre til tap av tilhørighet og identitet ettersom den norske kulturen marginaliseres og erstattes med flerkultur som «*vil rive landet vårt i filler*». Det er imidlertid ikke alle innvandrere som utpekes som en trussel, men innvandrere fra «*kulturer og ukulturer*» som ikke lar seg forene med den norske majoritetskulturen, og som fører til at «*norskulturelle rømmer fra flere av Oslos bydeler og etterlater seg enklaver hvor muslimsk enfold, dogmatisme og intoleranse får stadig sterkere grobunn*». I denne fremstillingen utgjør arbeiderpartipolitikere sydebukkene gjennom merkelappen «*kultursvikere*» som er villige til «*å dolke vår egen kultur i ryggen*».⁵² Tybring-Gjedde og Andersen poengterer at flerkultur er uforenlig med «*vår egen kultur*», og at sammenblanding vil føre til at den nasjonale kulturen forvitrer (et argument som i bunn og grunn er en del av den etniske nasjonalismen).

I kontrast til fremstillingen av «*flerkultur*» fremhever Tybring-Gjedde og Andersen Norge som noe positivt, og seg selv som «*Vi som er glad i Norge*». Her ser vi en viktig del av konstruksjonen av en nasjonal identitet, nemlig en emosjonell tilknytning til Norge og en antatt nasjonal karakter som hører dertil.⁵³ En sterk og positiv nasjonal identitet presenteres som et argument mot innvandring, ut fra en dikotomi mellom det gode og det onde. Den nasjonale identiteten ser ut til å være tuftet på etnisitet, i og med at det implisitte «*vi*» i uttalelsen over understrekes av begrepet «*vår kristne kulturarv*» og «*etniske nordmenn*». I tillegg ser vi en tydelig helt/offer-retorikk, forsterket gjennom utsagn som: «*Men vil vi hjelpe Arbeiderpartiet med å bytte ut norsk kultur med 'flerkultur'? Aldri! Vil vi bidra til kultursviket? Ikke om noen satt opp plakaten 'skutt blir den som ...'! Vil vi noen gang føle oss 'flerkulturelle'? Aldri i verden!*». Arbeiderpartiet kobles altså

⁵² Lignende uttalelser har en av Europas mest islamkritiske høyrepopulister, den nederlandske politikeren Pim Fortuyn, kommet med. Gabriele Marranci, «Multiculturalism, Islam and the clash of civilisations theory: rethinking Islamophobia», i *Culture and Religion: An interdisciplinary journal*, 5(1), 2004, 105–117, 108. Se også Tjitske Akkerman, «Anti-immigration parties and the defence of liberal values: The exceptional case of the List Pim Fortuyn», i *Journal of Political Ideologies*, 10(3), 2005, 337–354, 347.

⁵³ De Cilla m.fl., op.cit., 158.

til svik (kanskje med referanse til landssvikerne?) og de selv er heltene som tør å stå imot.⁵⁴

Tybring-Gjeddes medforfatter Kent Andersen, som også er medlem av Oslo bystyre, reiste i begynnelsen av 2011 spørsmålet på sin personlige blogg «Det blå hjørnet» om det kan eksistere noe slikt som «moderate muslimer» – som om det eksisterte noe slikt som «moderate nazister».⁵⁵ Ved å likestille islam med nazisme og ordinære muslimer med nazister, reder han grunnen for et argument om at alle midler er tillatt i kampen mot den antatte islamiseringen av Europa.⁵⁶ Som vi skal komme inn på senere, fremstiller en del FrP-politikere i opposisjon seg både som ofre for Arbeiderpartiets politikk og som helter som ofrer seg på vegne av «det norske folk». I kronikken «En drøm fra Disneyland» viser Tybring-Gjedde og Andersen til «hylekoret» og «naive kulturrelativister» som stempler FrP som «sjåvinister» og «indignert hevder at Norge alltid har vært flerkulturelt og at den nye kulturinvasjonen derfor ikke utgjør [...] noen trussel». Forfatterne «fnysar av» slike påstander. Oppsummert definerer de problemet som «Innvandringspolitikk uten bærekraft». Løsningen er følgelig en strengere og mer restriktiv innvandringspolitikk, altså den politikken FrP-politikere selv forfekter.

I etterkant av terrorhendelsen den 22. juli 2011 var det en del FrP-politikere som understreket behovet for å moderere sin retorikk. Blant annet beklaget Tybring-Gjedde i en kronikk at ordbruken i «Drøm fra Disneyland» hadde vært uheldig:

Vi har alle opp gjennom tidene ordlagt oss feil, sagt ting vi burde formulert annerledes og ja, noe burde helt sikkert vært usagt. Slik er det også for meg. Blant annet er min kronikk fra i fjor, «Drøm fra Disneyland», av

⁵⁴ Denne krigsmetaforikken er også tydelig i Tybring-Gjeddes nyutgitte bok *Mens orkesteret fortsetter å spille* (Oslo: Cappelen Damm 2014), der Norge fremstilles som Titanic som støter mot et isfjell. Forliset er en metafor for norsk flyktningpolitikk, der Norge drukner i flyktninger og de ansvarlige politikerne velger å snu ryggen til.

⁵⁵ Kent Andersen, «De moderate ekstremistene», i *Det blå hjørnet*, 24. januar 2011, URL-adresse: http://kentand.blogspot.no/2011/01/de-moderate-ekstremistene_24.html (opp-søkt 16. juni 2014).

⁵⁶ Sindre Bangstad, «Islam, rasisme og religionskritikk», i *Kirke og kultur*, 4, 2011, 247–265. Det retoriske grepet å sammenligne islam med nazisme, brukes også av høyreekstremister, blant annet den militante organisasjonen Norwegian Defence League. Ulrika Mårtensson, «Hate speech and dialogue in Norway: Muslims 'speak back'», i *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(2), 2014, 230–248, 238.

mange trukket frem som uklok bruk av ord. Jeg innrømmer at kronikken var i overkant krass og kategorisk, og at det ga lite rom for nyanser.⁵⁷

Samtidig argumenterer han for at det politiske budskapet i den opprinnelige kronikken står «fjellstøtt». At Tybring-Gjedde står fast ved sin politiske overbevisning om innvandring og islam, ble tydelig under et seminar om Israel, avholdt av Sarpsborg FrP mandag 7. april 2014, et halvt år etter at Fremskrittspartiet gikk inn i regjering. Her fastholder Tybring-Gjedde at Israels fremferd mot palestinerne må forstås som en eksistensiell kamp mot islam, og at en lignende kamp må føres i Norge:

Hvor er Norge om 20–30 år? Er det noen som tenker den tanken i det hele tatt? Om 20–30 år? [...] Hvordan ser Norge ut da? *Har vi noen forsvarsmur mot dette vi ser som kommer inn over landet vårt?* Nei. Vi har ikke det [...] Det er nesten så vi graver vår egen grav [...] *Jeg er rett og slett livredd.*⁵⁸

I dette utsagnet bruker Tybring-Gjedde retoriske elementer som vi finner i Eurabia-teorien, nemlig tanken om at muslimer etter hvert vil dominere landet og at egen kultur vil bli utslettet. Ved bruk av krigsretorikk (kamp, forsvarsmur, osv.) fremstilles innvandring fra muslimske land som en trussel mot den nasjonale enheten og som det store problemet i vår tid. Underliggende er antakelsen om en eksistensiell kulturkamp mellom vestlig og islamsk kultur. Muslimer utpekes som gjerningsmenn, i kombinasjon med en uforsvarlig innvandringspolitikk. En naturlig følge av en slik problemforståelse er at det som må til, er en innvandringspolitikk som er svært restriktiv overfor muslimer.

Retten til å krenke

Det siste tiåret er det særlig to hendelser som har ført til opphetet debatt der uttrykket «retten til å krenke» har stått sentralt, nemlig Muhammed-karikaturene i Jyllandsposten i 2005⁵⁹ og drapene på karikaturtegnere i magasinet Charles Hebdo i Paris i januar 2015. Begge hendelsene hadde en symbolsk spreng-

⁵⁷ Christian Tybring-Gjedde, «Veien videre», i *Aftenposten* 11. august 2011.

⁵⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=iYU3aLRqk1E> (oppsøkt 2. desember 2014)

⁵⁹ Lyombe Eko og Dan Berkowitz, «Le Monde, French secular republicanism and ‘the Mohammed cartoons affair’: Journalistic ‘re-presentation’ of the sacred right to offend», i *The International Communication Gazette*, 71(3), 2009, 181–202. Svenning Dalgaard og Klaus Dalgaard, «The right to offend», i *The RUSI Journal*, 151(2), 2006, 28–33.

kraft. Når det gjelder Charles Hebdo-attentatet, forsterkes symbolverdien ved at det var en redaksjon i hjertet av Europa som ble angrepet, og at det således oppfattes som et direkte angrep på ytringsfriheten. Terrorhendelsen den 22. juli 2011 førte også til en debatt om dette temaet. «Med rett til å krenke» var overskriften på FrP-leder Siv Jensens kronikk i Dagbladet 26. mars 2012. I kronikken hevder Jensen at ytringsfriheten står under økende press i Norge, ikke bare fra «land og kulturer som ikke aksepterer en slik absolutt rettighet», men også «fra en del av våre egne som er så engstelige for å fornærme sine medmennsker at de *tier der de burde tale*»:

Toleranse oppfattes dessverre ofte i norsk offentlighet som evnen til å la være å tråkke andre på tærne. Det er en grov misforståelse. Toleranse er evnen til å tåle andres meninger, holdninger og handlinger også når en ikke selv deler eller aksepterer dem. Med andre ord er det et spørsmål om toleranse å *godta andres rett til å tegne profeten Muhammed eller bruke ord som snikislamisering*.⁶⁰

Her benytter Jensen en ensidig definisjon av toleranse, ved å si at det å godta ord som snikislamisering og karikere Muhammed er tolerant, mens det å argumentere mot slike begreper og handlinger, er intolerant. Argumentet er logisk inkonsekvent. Muslimer skal altså tåle FrPeres (eller deres meningsfellers) uttalelser, selv om disse uttalelsene tråkker muslimene på tærne. Det er ingen gjensidighet der. Argumentet om at «vi» har en «rett til å krenke» innebærer et sterkt forsvar for ytringsfriheten, inkludert retten til å ytre seg kritisk om islam, selv der uttalelsene er overgeneraliserende og krenker muslimer religion. I etterkant av attentatet i Paris i 2015 er lignende synspunkter fremmet bredt, også av intellektuelle som for øvrig står langt fra FrPs standpunkter.

I likhet med Tybring-Gjedde peker Jensen på kulturmøtet mellom kristendom og islam som en av samtidens viktigste utfordringer, men i motsetning til Tybring-Gjedde understreker hun at det er radikal islam som er problemet, og at islam og kristendom for øvrig har mye til felles. I kronikken argumenterer hun for retten til fortsatt å bruke snikislamiseringsbegrepet selv om hun har beklaget dette tidligere. Lignende argumenter om retten til å krenke, har Jensen fremført flere ganger tidligere, blant annet i en kronikk i 2009, der hun omtaler rasisme som et «moteord» som brukes til å *kvele* debatt:

⁶⁰ <http://www.dagbladet.no/2012/03/26/kultur/debatt/ytringsfrihet/kronikk/frp/20846424/> (oppsøkt 24. oktober 2014).

La det ikke være noen tvil. Rasisme i sin form som idé at noen hudfarger, opprinnelser eller etnisiteter er bedre enn andre er avskyelig og farlig. Rasisme er den mest primitive formen for kollektivismen [...]. At det i det hele tatt finnes et nynazistisk miljø, uansett hvor lite det er, er et grunnleggende problem i et moderne samfunn. Disse ideene kan også skifte form, og bli til hverdagsrasisme. Det er ikke en millimeter bedre. Vi skal ikke akseptere at personer blir forskjellsbehandlet på bakgrunn av religion, etnisitet eller landbakgrunn. *Men rasisme er i ferd med å bli et begrep som blir brukt for å unnskyldes sin egen situasjon. [...] Det er slett ikke rasisme som er årsaken til at somaliske menn knapt er i jobb. Det er de somaliske mennene som må forklare hvorfor så få av dem er i jobb, når andre innvandrere som er like mørke i huden og som har like fremmede navn deltar langt mer i arbeidslivet. Når Fremskrittspartiet stiller spørsmål ved hvorfor Norge har latt disse personene komme til Norge, spiller vi på rasisme. La meg si det slik: jeg er ikke enig.*⁶¹

Jensen er her tydelig på at rasisme i den klassiske betydningen av begrepet er uakseptabelt. Samtidig antyder hun at innvandrere som har problemer med å bli integrert, benytter rasismebegrepet for å unnskyldes sin situasjon. Her legges hele ansvaret for deres problem med å få innpass i det norske samfunnet på innvandrerne selv, samt på den foregående regjeringen som lot disse innvandreregruppene (her somaliske menn) få komme til Norge.

I denne sammenhengen har FrP vunnet på å fremstille seg som en politisk underdog som våger å tale der andre tier. FrP-politikere har kunnet hevde at politikken de fremfører, ikke er rasistisk, men *realistisk*, i motsetning til de andre partiene. Selv om mange understreket behovet for ansvarlig språkbruk etter 22. juli, ble det også fra flere hold argumentert for å gi islamkritiske stemmer en større plass i den offentlige debatten, slik at de ikke skulle hevde at de ble «kneblet». Ideen var at slike holdninger måtte få komme frem i lyset slik at de kunne besvares og korrigeres gjennom motytringer og opplyst debatt. I motsatt fall vil meningene demmes opp som en trykkoker, som til slutt vil eksplodere.⁶² En av dem som mente at «jakten på ord» etter 22. juli var lite formålstjenlig, var tidligere nevnte FrP-representant Kent Andersen. I motsetning til Tybring-Gjedde ville han ikke moderere sin tidligere ordbruk.

⁶¹ *Aftenposten*, 28. mai 2008. URL-adresse: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Motebegrepet-rasisme-6609784.html> (oppsøkt 24. oktober 2014)

⁶² Elisabeth Eide, «After the 22 July terror in Norway: Media debates on freedom of expression and multiculturalism», i *Nordic Journal of Migration Research*, 3(4), 2013, 187–196, 190.

En del FrP-politikere hevder at «innvandringskritiske» og «islamkritiske» stemmer blir kneblet, til tross for at deres stemmer i høyeste grad fremstår som synlige i norsk offentlighet. Argumentet om knebling fremstår dermed som en myte om knebling og en retorisk strategi der den som ytrer seg på den ene siden, kan fremstå som et offer (for den politisk korrekte eliten) og på den andre siden som heroisk gjennom å våge å ta opp kontroversielle temaer. Dette har forsterket FrP-politikers identitet som representanter for et motstrømsparti som taler på vegne av «folk flest». Beskyldninger om sensur kan også fungere som hersketeknikk for å delegitimere politiske motstandere. Stempelet «politisk korrekt» settes på alle som ikke er enige i premisset om at innvandringen skader landet og at muslimer utgjør en trussel. Således har trusselen om å bli stemplet som «politisk korrekt» fått en lignende funksjon i offentlig debatt som rasisemestempelet, og tvunget innvandringsdebatten mot høyre gjennom et stadig sterkere krav om å være «realistisk» og diskutere de problematiske sidene ved innvandring og islam. Offerretorikken og myten om knebling benyttes også hyppig av mer ytterliggående debattanter, deriblant redaktør for nettstedet HonestThinking Ole Jørgen Anfinsen.⁶³ I sistnevnte tilfeller er retorikken mer aggressiv, og de som forvarer en liberal holdning til innvandring, blir ikke kun stemplet som naive og «politisk korrekte», men som «quislinger», «kulturmarxister» og «kultursvikere».⁶⁴ Kronikken til Tybring-Gjedde og Andersen fra 2010 gjør, som vi har sett, aktivt bruk av denne retorikken. Arbeiderpartiet portretteres som «kultursvikere» som er villige til «å dolke vår egen kultur i ryggen» ved å «bytte ut norsk kultur med ‘flerkultur’».

Kulturelt bærekraftig innvandring

Myten om knebling finner vi også igjen i FrPs partiinterne rapport «Tiltak for en økonomisk og kulturell bærekraftig innvandring», skrevet av «Fremskrittspartiets Bærekraftutvalg» (bestående av Per Sandberg, Per-Willy Amundsen og Christian Tybring-Gjedde) og publisert under valgkampen i 2013.

[Innvandringen vil gi] *dramatiske irreversible konsekvenser* for Norge som nasjon på lang sikt. Likevel diskuteres temaet stadig mindre i det offentlige rom. Til tross for at det er det viktigste politiske temaet i vår tid, er *innvandringsdebatten i ferd med å stilne hen*. Nett-

⁶³ Se blant annet *ibid.*, 194.

⁶⁴ Mette Andersson, «The debate about multicultural Norway before and after 22 July 2011», i *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 19(4), 2012, 418–427.

opp dette bør være et varsel om sakens alvor. Riktignok har det de siste årene *blitt vanskeligere å ytre seg innvandringskritisk uten å bli stigmatisert*, men den viktigste årsaken er nok [...] *at man rett og slett velger å lukke øynene*. Mange klarer ikke, eller vil ikke ta virkeligheten innover seg.⁶⁵

Selv om de påstår dette, var det altså året før at den foregående regjeringen nettopp kom med sin utredning om innvandringens bærekraft. Det å benytte begrepet «bærekraftig» i kombinasjon med innvandring er blitt mer vanlig det siste tiåret, i likhet med det å reflektere over innvandringens økonomiske konsekvenser.⁶⁶ Den forrige regjeringens bestilling av en utredning av dette viser at oppslutningen om en slik tankegang ikke er forbeholdt høyresiden.⁶⁷ I FrPs rapport kobles imidlertid økonomiske argumenter opp mot velferdssjåvinistiske argumenter, som handler om at velferdsgodene skal forbeholdes «våre egne».⁶⁸

I rapporten argumenterer FrP-politikerne for at Norge kun bør slippe inn ressurssterke innvandrere som kan bidra, ikke ressursvake grupper. Skillet mellom ressurssterk og ressurs svak er interessant, i og med at det viser til at innvandring først og fremst skal tillates dersom det er økonomisk lønnsomt for Norge. Hvis denne politikken skulle iverksettes, ville det ha vært et klart brudd på internasjonale konvensjoner som Norge, i likhet med de fleste andre land i Europa, er forpliktet overfor, som Genève-konvensjonen. Dette er forfatterne klar over, og i rapporten argumenterer de derfor for omfattende endringer i de internasjonale konvensjonene, blant annet ved at flyktningkonvensjonen skal åpne for midlertidig opphold og i land som har lignende kultur: «Ikke minst er prinsippet om opphold av midlertidig karakter og nærhetsområde vesentlig, da både midlertidig opphold og *lignende kultur og religion minsker mulighetene*

⁶⁵ Fremskrittspartiets bærekraftutvalg, *Tiltak for en økonomisk og kulturell bærekraftig innvandring*, 2, 13. august 2013, URL-adresse: http://fil.nrk.no/contentfile/web/nyheter/valg/2013/pdf/baerekraftutvalgets_rapport.pdf (oppsøkt 22. desember 2014).

⁶⁶ *Velferd og migrasjon: Den norske modellens framtid*, NOU nr. 7, 2011. 23. Erling Holmøy og Birger Strøm, «Kostnaden for det offentlige med flere innvandrere», i *Samfunnspeilet*, nr. 5. Oslo: Statistisk sentralbyrå 2013.

⁶⁷ Ifølge Liz Fekete oppsto denne formen for argumentasjon i Storbritannia i 1998, da arbeiderpartiregjeringen (New Labour) kom til makten, og innledet en asylpolitikk som handlet om avskrekking av økonomiske migranter, i motsetning til en politikk motivert ut fra menneskerettigheter og beskyttelse av flyktninger. Liz Fekete, «The emergence of xeno-racism», i *Race & Class*, 43(2), 2001, 23–40.

⁶⁸ J.G. Andersen og T. Bjørklund, «Structural changes and new cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway», i *Acta Sociologica*, 33(2), 1990, 195–217.

for konflikter med lokalbefolkning og oppholdsland». ⁶⁹ Argumentet er uttrykk for en etnisk nasjonalisme som fremhever betydningen av at et lands innbyggere må ha mest mulig lik kultur, hvis ikke oppstår det konflikter. Men det kan også ses som uttrykk for en nasjonalisme generelt i form av poengteringen av nasjonal «sjøråderett» overfor internasjonale konvensjoner, slik vi også har sett i Siv Jensens utspill i januar 2015, der hun var villig til å sette menneskerettighetene til side når det gjaldt retten til familieliv (for Mullah Krekar). Felles for disse to eksemplene er en uvilje mot at internasjonale konvensjoner skal definere vår nasjonale politikk. For øvrig bryter bærekraftrapporten med forrige regjeringens bruk av begrepet bærekraftig innvandring, ved at den poengterer vernet om kulturell egenart som et argument mot innvandring. Slike kulturelle argument mot innvandring er noe FrP-politikere står relativt sett alene om, mens det økonomiske argumentet er noe FrP har til felles med flere norske partier. Høyre har blant annet argumentert for å innføre et «blått kort» (inspirert av det amerikanske «green card»-systemet) for å hente inn mer kompetent arbeidskraft utenfor EØS. Høyre ønsker imidlertid å øke inntaket av arbeidsinnvandrere fra land utenfor Europa, så fremt disse er kompetente. Som vi skal se, bruker imidlertid FrP også et annet argument for å utelukke flertallet av ikke-vestlige innvandrere, uavhengig av kompetanse. Bærekraftrapporten gjør i tillegg bruk av kulturelle argumenter for en mer restriktiv innvandring og asylpolitikk. Ved å benytte begrepet «kulturell bærekraft» retter FrP søkelyset ikke bare mot velferdsstatens økonomiske overlevelse i møtet med økt innvandring (noe også andre partier gjør), men mot den nasjonale kulturens overlevelse i møtet med innvandring fra (primært) «ikke-vestlige» land. Utgangspunktet for synet på den nåværende politikken som ikke «kulturelt bærekraftig» illustreres med følgende sitat: «En av grunnene til at Norge ikke har klart å få til integrering, henger utvilsomt sammen med rekordhøy innvandring og innvandring av personer med bakgrunn i *kulturer svært ulike fra norsk kultur*». ⁷⁰

I denne sammenheng fremstår det egentlige problemet som ikke-vestlig innvandring. Løsningen på problemet er følgelig å begrense innvandringen fra ikke-vestlige land kraftig. Det som ikke tematiseres, er det solidariske argumentet om forpliktelsen til å ta imot mennesker på flukt fra krig og forfølgelse. Ved å sveise det kulturelle argumentet sammen med et økonomisk argument

⁶⁹ Bærekraftrapporten, 21.

⁷⁰ Tiltak for en økonomisk og kulturell bærekraftig innvandring, 28.

gjøres den restriktive innvandringspolitikken FrP forfekter mer spiselig for folk flest, i og med at økonomiske argumenter har bredere oppslutning.

FrP i posisjon

I denne delen skal vi analysere ulike utspill fra FrP-politikere som innehar poster i den nåværende regjeringen. Vi skal både se eksempler på retorikk som like gjerne kunne vært benyttet av representanter for den foregående regjeringen, og eksempler som er mer typiske for FrP-politikerne som ikke innehar poster i regjeringen.

Diskriminering istedenfor rasisme

Et velkjent retorisk grep, ikke bare hos FrP-politikere, men i den offentlige debatten generelt, er at man heller snakker om diskriminering enn rasisme. Van Dijk kaller det å unngå betegnelsen rasisme og i stedet henviser til diskriminering, fordommer, uvitenhet eller fremmedfrykt for *formildning*.⁷¹ I forrige kapittel så vi at en del av FrPs opposisjonspolitikere har en aversjon mot rasismebegrepet, mens det ikke er like påfallende hos en del av FrP-politikerne som nå har poster i regjeringen. Likevel ser vi i en viss tendens til å foretrekke diskrimineringsbegrepet i nedenstående sitater, som er Solveig Hornes svar på spørsmål om rasisme fra Arbeiderparti-politikerens Jette Christiansen i Stortingets spørretime den 8. januar 2014:

Jette Christiansen (Ap) [11:35:51]: De siste ukene har vi hatt en debatt om rasisme i Norge. Det er et sosialt og demokratisk problem vi eier sammen. Søndag 24. november sa Fremskrittspartiets Tristan Dupré at *den politiske løsningen for å få bukt med norsk rasisme er å begrense innvandringen*. Er statsråden enig med sin partifelle i at *løsningen er å begrense antall mennesker i Norge som kan bli utsatt for hat, fremfor tiltak mot de som sprer hat?*

Statsråd Solveig Horne [11:36:24]: Samtidig som innvandring har bidratt til økonomisk vekst i Norge og gjort oss til en mer mangfoldig nasjon, ser denne regjeringen *utfordringer knyttet til innvandring og integrering*. *Det er derfor nødvendig å regulere innvandringen*, og det er noe både denne regjeringen og den foregående regjeringen har arbeidet med. [...]. Som likestillingsminister er det mitt ansvar å

⁷¹ Teun van Dijk, 1992, op.cit.

sørge for at vi har gode verktøy for å fremme likestilling og *motvirke diskriminering*. [...] *Det er dokumentert at diskriminering på grunn av etnisitet eller hudfarge forekommer*, bl.a. har vi sett det både på arbeidsmarkedet og på boligmarkedet, og det er noe vi alle er nødt til å bekjempe. *Diskriminering handler ofte om negative holdninger, gjerne i kombinasjon med manglende kunnskap og innsikt*. Jeg vil i hvert fall jobbe for å *bekjempe alle former for diskriminering* og er opptatt av at vi i fellesskap klarer å inkludere alle. Det er også viktig å *være bevisst på at etnisk diskriminering ikke bare rammer innvandrere, men også andre minoriteter, f.eks. samer og nasjonale minoriteter, bl.a. jøder*. Det er feil å tro at diskriminering eller rasisme handler om antall med minoritetsbakgrunn. Det handler om mye mer. Regjeringen vil jobbe på flere fronter mot diskriminering, hatefulle ytringer, vold og rasisme. Jeg vil bl.a. *fremme en universell likestillings- og antidiskrimineringslov*.

Vi merker oss flere sentrale argumentatoriske grep i dette utsagnet. For det første poengterer Horne at innvandring har bidratt til økonomisk vekst og mangfold, samtidig som det er problemer knyttet til innvandring. Dette er velkjente argumenter fra den foregående Arbeiderparti-ledede regjeringen også. Forskjellen er kanskje en mer uttalt vilje til å regulere innvandringen, selv om også Ap/SV-regjeringen førte en relativt restriktiv innvandringspolitikk. Det vi merker oss for øvrig, er Hornes vektlegging av diskriminering, snarere enn rasisme, som svar på et spørsmål som eksplisitt handlet om rasisme. Videre benytter Horne seg av en form for *overføring* der hun understreker at det ikke bare er FrP som har etterlyst en strengere innvandringspolitikk, men at det er *bred enighet* om å regulere innvandringen, og at dette er en interesse den nye regjeringen deler med den gamle. Her står hennes argumentasjon i sterk kontrast til andre FrP-politikere som definerer Arbeiderpartiets innvandringspolitikk som ansvarsløs.

Et annet interessant grep som vi observerer i Hornes svar, er den stadige henvisningen til diskrimineringslovgivningen. Vi ser her at Horne indirekte forbeholder rasismebegrepet til utvetydige hendelser av rasisme, mens alt annet omtales som diskriminering. Som van Dijk har påpekt, fremstår rasisme fort som et tabuord fordi det har sterke negative konnotasjoner. Rasismebegrepet forbeholdes henvisninger til bestemte «andre», som aktører fra det ekstreme høyre, eller «grumset i folkedypet», mens man ellers foretrekker begreper som «diskriminering», «negative holdninger» og «manglende kunnskap og innsikt», slik Horne gjør.

Dersom vi tar for oss et annet utdrag av Hornes svar, ser vi at hun i tillegg benytter seg av det van Dijk har kalt for *tilsynelatende empati* («det er trist, men ...») ved at hun påpeker at «*Det er tankevekkende historier som har kommet frem, og jeg synes det er trist at det er veldig mange unge og voksne i Norge som opplever dette*», samtidig som hun like etterpå påpeker at det er mange innvandrere som *ikke* opplever diskriminering og at dette gjelder dem som «klarer å bli godt integrerte»:

Statsråd Solveig Horne [11:40:11]: [...] *Men* det er altså ikke alle innvandrere som utsettes for diskriminering – *vert imot*. Det er veldig mange som *klarer å bli godt integrert* ute i lokalsamfunnet og ikke blir diskriminert eller får hatefulle ytringer etter seg i dagliglivet. *Men* det er viktig at vi har fokus på dette, og jeg som både likestillings- og inkluderingsminister skal ha dette høyt oppe på dagsordenen, for hatefulle ytringer og diskriminering skal vi alle sammen bekjempe.

Det er interessant at Horne her hevder at det er «veldig mange» innvandrere som klarer å bli godt integrert, en uttalelse som står relativt langt fra hva andre FrP-politikere har understreket om de mange innvandrere som ikke integreres. Løsningen på rasismeproblemet fremstår likevel som bedre integrering fra innvandrerens side. På denne måten individualiseres problemet, og ansvaret legges over på «ofrene» selv. Horne delvis avkrefter, delvis unngår spørsmålet om hun deler oppfatningen om at løsningen på rasismeproblemet er å begrense innvandringen. I utsagnet under gir hun det å regulere innvandringen logisk forrang fremfor det av å bekjempe rasisme. Denne fortolkningen styrkes ved at behovet for å bekjempe diskriminering nevnes som et slags tilleggsmoment gjennom bruken av adverbet *så* (først – så). Dette tilsvarer det Wodak m.fl. kaller en toleddet konjunksjon, som bidrar til å understreke den første delen av setningen, mer enn den siste.⁷²

Statsråd Solveig Horne [11:40:11]: Jeg har lyst til å minne om at det er bred enighet om å regulere innvandringen, som jeg også sa i innlegget mitt. Det er noe både denne regjeringen og den tidligere regjeringen har arbeidet med. *Så* er det viktig å bekjempe hatefulle ytringer og diskriminering med et godt lovverk og håndhevelse. [...]

⁷² Ruth Wodak m.fl., *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press 2009, 75.

Horne bekrefter imidlertid at det er viktig å bekjempe hatefulle ytringer og diskriminering, og at dette er et felles samfunnsansvar. Svarene kan derfor på den ene siden sees som en sterk moderasjon og formalisering sammenlignet med tradisjonell FrP-retorikk og kunne tilsynelatende like gjerne vært fremsatt av representanter fra den foregående regjeringen. På den andre siden legger vi merke til en argumentasjon der oppmerksomheten vendes vekk fra spørsmålet om rasisme og over til diskriminering. Dette kan ha med u håndterligheten og usikkerheten rundt selve rasismebegrepet å gjøre, og at rasisme er et tema og et ord som vekker ubehag,⁷³ men også med at åpenbar og direkte diskriminering forstås som mer objektivt målbart enn rasisme og som noe det er bredere oppslutning om å bekjempe.

Radikal islam som trussel

Det å fremstille islam som trussel, og det å se alle muslimer som representanter for ikke-demokratisk og patriarkalsk praksis, er langt mer fremtredende hos FrPs opposisjonspolitikere, men også enkelte FrP-politikere med regjeringsposisjoner slutter seg til denne diskursen. Felles for politikerne i posisjon er at de poengterer at det er radikal islam de er imot. Siv Jensen gikk før regjeringsskiftet langt i sin islamkritikk, men har moderert seg noe etter at hun ble statsråd. Likevel nektet hun å ta avstand da FrPs justispolitiske talsmann Ulf Leirstein trykket «liker» på flere innlegg på sin personlige Facebook-side hvor det ble fremsatt påstander om at leder i justiskomiteen, Hadia Tajik (Ap), har en muslimsk agenda. Av innleggene som Leirstein «likte» var en påstand om at «det er uheldig muslimdominans» å ha Tajik i justiskomiteen, samt et YouTube-klipp som ga inntrykk av at Tajik støtter IS sin oppfordring til halshugging og drap. Leirstein kom til slutt med en beklagelse: «Noen ganger går det litt fort i svingene på Facebook og denne gangen trykket jeg liker på en video uten at jeg hadde gått igjennom hele innholdet, *det beklager jeg*»,⁷⁴ mens Siv Jensen nektet i en debatt med Jonas Gahr Støre (Ap) på NRKs program *Politisk kvarter* å beklage hendelsen. Hun understreket at hun ikke ser noe behov for å beklage dette fordi Leirstein selv har beklaget hendelsen.⁷⁵ Videre hevdet hun at opp-

⁷³ Hagelund, op.cit., 11; van Dijk, 1992, op.cit., 93.

⁷⁴ VG 26.08.2014, <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/hadia-tajik-ut-mot-ekstremvideo-like-frp-leirstein-beklager/a/23282291/> (oppsøkt 20. mars 2015).

⁷⁵ <http://www.nrk.no/nyheter/politisk-kvarter-om-hatytringer-1.11908475> (oppsøkt 24. oktober 2014)

merksomheten rundt Leirstein avsporer debatten fra det som utgjør det *egentlige* problemet, nemlig radikal islam. Jensen omdefinerer på denne måten problemet ved at Leirsteins «likes» fremstilles som en bagatell, sett opp mot noe langt mer alvorlig, nemlig IS sin fremtreden i Syria og Irak, inkludert halshugging, voldtekter og lemlesting av barn. På denne måten fikk hun poengtert at hun fremdeles anser islam som en trussel, men istedenfor å snakke om islam og islamisering generelt, slik hun har gjort tidligere, var hun nå tydeligere på at problemet er radikal islam, og derved bruker hun et argument mange kan si seg enig i. Samtidig nedtoner hun at det er noe problem at en av hennes partikolleger bidrar til å spre og legitimere islamofobe konspirasjonsteorier ved å anta at alle muslimer står for det samme (når Hadia Tajik settes i sammenheng med halshugging osv.). Jensen gjentok i debatten at «snikislamisering» er et godt ord, som svar på kritikken som kom opp i en nylig utgitt bok om hatprat. Hun sier til NRK Dagsnytt at: «Jeg har brukt ordet i ettertid og mener det er et godt ord. (– Vil du bruke ordet igjen?) Ja, det vil jeg. Fordi jeg mener det gir en god beskrivelse av noen utfordringer.»

Enkelte FrP-politikere har i større grad enn Jensen endret retorikken sin etter de kom med i regjeringen. Et eksempel er den tidligere innvandringspolitiske talspersonen Per Willy Amundsen, som nå er statssekretær i regjeringen. Han uttalte i 2009 at om tyve år vil muslimer være i flertall i Norge.⁷⁶ Den 1. april 2011 uttalte han på sin Facebook-profil at han frykter at et nytt korstog er nødvendig. Han har også tidligere bekjent at han er inspirert av Eurabia-teoretikeren Bruce Bawers publikasjoner.⁷⁷ Hvis vi søker på hans navn og «islam» i perioden etter regjeringsskiftet, kommer det imidlertid nesten ikke opp noen

⁷⁶ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/frp/frp-tror-paa-islamsk-flertall-i-2029/a/547572/>

⁷⁷ Bangstad, 2013, op.cit., 381. Bawer har bodd i Norge siden 1999 og har samarbeidet med Hege Storhaug i den innvandringskritiske og islamkritiske tenketanken Human Rights Service (HRS), blant annet ved å oversette hennes tekster til engelsk. <http://www.rights.no/2009/10/bruce-bawer-joins-forces-with-hrs/>

Bawer har i to bøker omtalt faren ved islamiseringen av Europa og kritisert vestlige politikere, media og kultureliters respons på islamsk press som en trussel mot ytringsfriheten.

HRS ble opprettet i 2001, opprinnelig med formål å hjelpe unge jenter fra tvangs-ekteskap, men i årenes løp har formålet i økende grad vært å nøre opp under argumenter mot muslimsk innvandring, jf. Liz Fekete, «Enlightened fundamentalism? Immigration, feminism and the Right», i *Race & Class*, 48(2), 2006, 1–22.

treff. Imidlertid har han uttalt seg sympatisk om Sverigedemokraterna.⁷⁸ Vi ser at Amundsen gjentatte ganger tidligere har definert islam og en liberal innvandringspolitikk som problemet.⁷⁹ Hans argumentasjon var tidligere langt på vei sammenfallende med Tybring-Gjedde og Hagens. Etter at han kom i regjeringssjøsposisjon, er uttalelsene om islam sjeldnere, men fokuset på innvandring har han beholdt, blant annet med et forslag om å frata innvandrere som ikke er i jobb, og som kommer fra land utenfor EU, trygde- og velferdsytelser.⁸⁰ Han har også stilt seg positiv til det danske folkepartis forslag om å belønne kommuner som hjemsender innvandrere. Disse uttalelsene er i tråd med tankegangen om en bærekraftig innvandring, som vi diskuterte i forrige del.

Mer restriktiv innvandringspolitikk

Det er blitt mer påfallende den senere tiden at også ansvarlige FrP-politikere argumenterer sterkt for en strammere innvandringspolitikk. Innvandringspolitisk talsmann i FrP, Mazar Keshvari, har foreslått en rekke tiltak, som for eksempel å ta fra foreldrene økonomiske støtteordninger dersom de sender barna til hjemlandet. Horne har ytret at hun vil ta grep når det gjelder det at norsksomaliske barn sendes til Somalia for å gå på skole.⁸¹ FrP-politikere i regjering har i det hele tatt markert et tydelig standpunkt når det gjelder innvandrere fra Somalia. Politisk rådgiver Himanshu Gulati (FrP) i Justisdepartementet har latt seg intervjuet om regjeringens «informasjonsprosjekt om risikoen ved å reise fra Somalia til Norge som asylsøker».⁸² Et lignende utsagn kom for øvrig Libe Rieber-Mohn (Ap) med i 2011,⁸³ så dette i seg selv innebærer ikke nødvendigvis et brudd med den foregående regjeringens retorikk. Justisminister Anders Anundsen fikk ikke gjennomslag for noe særlig strengere asylopolitikk, men derimot har han gått inn for en raskere behandling av asylsøknader og

⁷⁸ <http://www.klassekampen.no/article/20140916/ARTICLE/140919953/1005>

⁷⁹ For eksempel i kronikken «Hvorfor jeg er kritisk til islam» i *Aftenposten* 16. desember 2011. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Hvorfor-jeg-er-kritisk-til-islam-6722060.html>

⁸⁰ <http://www.arbeidsmiljo.no/a-stille-krav-er-integrering/>

⁸¹ Fremskrittspartiets hjemmesider, 8. april 2014, URL-adresse: <http://www.frp.no/Aktuelt/Skader-integreringen> (oppøst 19. mai 2014).

⁸² *Klassekampen*, 13. mai 2014, URL-adresse: <http://www.klassekampen.no/apps/pbcs.dll/article?AID=/20140513/ARTICLE/140519980&template=printart> (oppøst 16. juni 2014).

⁸³ *Aftenposten*, 21. oktober 2011, URL-adresse: http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article2635935.ece#.U47VPPI_t8E (oppøst 16. juni 2014).

raskere plassering på returmottak, samt færre omgjøringsbegjæringer.⁸⁴ Likevel går det fortsatt et skille mellom FrP-politikere i regjering og utenfor, noe som blant annet ble tydelig da Anundsen i Stortingets spørretime 12. februar 2014 ble konfrontert med uttalelser fra Per Sandberg om at Norge, som Sveits, bør ha en folkeavstemning mot innvandring.⁸⁵ Anundsen gjorde i sitt svar et skille mellom hva som er FrPs politikk og hva som er regjeringens politikk, der Sandbergs uttalelse representerte hva som er FrPs politikk. Med andre ord sier han klart at innvandringspolitikken til FrP i regjering ikke nødvendigvis er identisk med den innvandringspolitikken FrP står for. Samtidig viser kritikken mot Anundsen i begynnelsen av 2015 angående lengeværende asylbarn at han i praksis ikke har fulgt opp den politikken regjeringen har lovet å følge overfor sine samarbeidspartier Venstre og KrF.⁸⁶

Intern partistrid

Siden FrP kom i regjeringsposisjon, har diskusjonen gått både internt i partiet og blant politiske kommentatorer om hva som skal være partiets felles plattform, og uttrykk som «politisk korrekt» er blitt brukt om FrP siden regjeringsskiftet for å diskreditere de ansvarlige FrP-politikernes retoriske endring.⁸⁷ I et intervju med Aftenposten gir Tybring-Gjedde uttrykk for en frykt for at den nye regjeringen vil fortsette en innvandringspolitikk som ikke er bærekraftig og at resultatet vil bli at «vår egen kultur» «utvannes i løpet av få generasjoner». Nestleder i partiet, Ketil Solvik-Olsen, repliserte at han syntes det var trist at Tybring-Gjedde fortsatte å benytte denne retorikken når FrP har forsøkt å rydde

⁸⁴ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Anundsen-Blir-ikke-vanskeligere-a-fa-asyl-7487062.html> (oppført 2. januar 2015).

⁸⁵ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2013-2014/140212/muntligsporretime/> (oppført 2. januar 2015). Se fra og med kl. 10:39:02.

⁸⁶ Se Stortingets spørretime 14. januar 2015, der Anundsen blir konfrontert med at han har brutt avtalen om at flere kriminelle utlendinger skulle sendes ut, mens flere lengeværende barnefamilier skulle få bli.

⁸⁷ Se blant annet Aslak Bonde, «Mer politisk korrekt», i *Morgenbladet*, 8. november, 2013; Marie Simonsen, «FrP på kunstgress», i *Dagbladet*, 23. desember 2014, URL-adresse: <http://www.dagbladet.no/2013/12/23/kultur/meninger/hovedkommentar/kommentar/politikk/30983918/> (oppført 19. juni 2014).

opp i dette,⁸⁸ og partiets parlamentariske leder, Harald Tom Nesvik, kom med følgende korreks: «Vi ser ikke på folks tro som en trussel.»⁸⁹ Andre sentrale FrP-politikere har på sin side vært tause rundt spørsmål om begrepsbruken og hvorvidt de frykter at FrPs innvandringsprofil vil bli svekket i regjering. Parti-veteranen Arne Sortevik kritiserer imidlertid sitt eget parti på sin personlige Facebook-side. Her skriver han blant annet:

FrP-sjelen ser ut til å være lagt ut på salg! Er arven fra Anders Lange fullstendig glemt? (3. mai 2014)

Det blir stadig vanskeligere å være trofast FrP-velger når partiet stadig blir mindre gjenkjennbart! (30. januar 2014)

Det er muligens i denne sammenheng Tybring-Gjedde har vunnet gjennomslag i enkelte av FrPs velgerkretser som en «ekte» og «sann» FrP-er. Tybring-Gjedde har ingen post i den nye regjeringen, og har bedt om å bli fristilt i innvandringsaker fordi han ikke vil tvinges til å legge bånd på seg selv: «Med bakgrunn i Sentralstyrets tilbakemelding finner jeg det lite formålstjenlig å fortsette mitt store engasjement i innvandringspolitiske spørsmål. Ingen skal kunne påstå at jeg ikke prøvde». Slik distingverer han seg fra «værhanene» og dem av FrP-politikerne som er villige til å inngå politiske kompromisser rundt innvandringsprospørsmål. Han fremstiller dette som en «personlig samvittighetsak» på lik linje med abortsaken: «Jeg kan ikke sitte og se på at samfunnet forvirrer.» I et intervju med NRK understreker han at han ikke bryr seg om rasistanklagene:

Veldig mange mennesker er frustrert, men de klarer ikke å si ifra, de blir ikke hørt. *Jeg er deres talsperson.* Å kalle meg rasist er så fjernt for meg at det [...] Jeg har fått likeverd og likestilling inn med morsmelken og det er helt utenkelig at jeg skal være noe i nærheten av det. Vi har hatt en enorm innvandring de siste to generasjonene, og vi ser hvilke utfordringer det representerer. Det er ikke fordi folk har annerledes utseende eller snakker et annet språk. *For meg er dette et verdspørsmål.* Vi ser hvilke utfordringer blant annet kvinner har. Vi har henteekteskap og arrangerte ekteskap der pakistanere eller

⁸⁸ *Aftenposten*, 20. september 2013, URL-adresse: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Tybring-Gjedde-mener-snikislamisering-er-et-godt-og-aktuelt-ord-7314538.html#.U562z3Y4VaQ> (oppsøkt 16. juni 2014).

⁸⁹ Gjengitt i Nils August Andresen, «Politisk korrekt = korrekt politikk», i *Morgenbladet*, 2. mai 2014.

somaliere som er født og oppvokst i Norge henter ektefeller i opprinnelseslandet som de aldri har sett før. Det kan gjerne være en kusine eller fetter. *Jeg mener det er rasisme* og en handling basert på etnisitet.⁹⁰

Det er påfallende at Tybring-Gjedde her sier klart og tydelig at noe er rasisme, men at dette «noe» viser til uheldige praksiser i enkelte innvandrerfamilier, en form for reversering av rasismeanklagen, for å bruke van Dijks terminologi. For øvrig vil Tybring-Gjedde nødvendig kalle noe for rasisme, da hans poeng er at alle anklager om rasisme er en retorisk strategi for å kneble innvandringskritikk. Tybring-Gjedde var kritisk da Solveig Horne 2. desember 2013 delte ut Mangfoldsprisen til Det Norske Forsvaret. I juryens begrunnelse stod det at «Forsvaret tilrettelegger for religionsutøvelse gjennom bestemmelser for bruk av religiøse symboler og permisjonsreglement ved religiøse høytider, samt tilbud om alternativ kost og diett i kantiner og på øvelser.» Tybring-Gjeddes respons var: «Kall det *snikislamisering* eller ikke. Jeg synes ikke Forsvaret eller andre offentlige instanser skal tilpasse vårt samfunn til ulike religioner.»⁹¹ For å rydde opp i forvirringen rundt prisutdelingen uttalte partiets parlamentariske leder Harald Tom Nesvik at partiet ikke støtter bruken av hijab i forsvaret.⁹² Tidligere samme år (det vil si 7. mai 2013) stemte også Solveig Horne for FrPs forslag om å forby synlige religiøse eller politiske symboler som en del av forsvarets uniformer.⁹³ Mens Horne synes å ha snudd i enkelte saker relatert til innvandring og mangfold etter at hun gikk inn i regjering, står Tybring-Gjedde fast ved at det foregår en snikislamisering i Norge i dag: «*Jeg kan dokumentere at det jeg sier er sant. Hvis det er ordet snikislamisering de ikke liker, kan vi kalle det tilpasning til islamsk kultur basert på sharia-lovgivning. Kanskje det er ord som gjør at KrF synes det er mer ok å snakke med oss?*»⁹⁴

⁹⁰ NRK, 12. mars 2014, URL-adresse: http://www.nrk.no/norge/_-bryr-meg-ikke-om-rasist-reaksjon-1.11599340 (oppsøkt 16. juni 2014).

⁹¹ NRK, 16. januar 2014, URL-adresse: <http://www.nrk.no/norge/delte-ut-pris-til-hijab-og-halalmat-1.11461555> (oppsøkt 16. juni 2014).

⁹² Fremskrittspartiets hjemmesider, 16. januar 2014, URL-adresse: <http://www.frp.no/nor/Aktuelt/FrP-er-mot-hijab-i-Forsvaret> (oppsøkt 16. juni 2014).

⁹³ *Aftenposten*, 16. januar 2014.

⁹⁴ *Aftenposten*, 20. september 2013, URL-adresse: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/-Vi-ma-snakke-alvorlig-med-FrP-om-dette-7315845.html?hideTopBottom=true#.U566ZXY4VaQ> (oppsøkt 20. juni 2014).

Den observerte interne partistriden i FrP har ført til at representanter fra andre partier har etterspurt avklaringer om uttalelser fra FrP-politikere i opposisjon er i tråd med partiets offisielle linje, som tilfellet var i etterkant av det såkalte Israel-seminaret. AP-politikeren Jette Christiansen respekterte at FrP avkreftet at foredraget representerte deres offisielle politikk, men etterlyser for fremtiden en avklaring av hvilke FrP-politikere som representerer partiet og hvilke som ikke gjør det.⁹⁵ Nå er det imidlertid ikke sikkert at utspillene til de mest innvandringskritiske representantene er et problem for FrP i regjering. Tvert imot kan det være en måte å beholde dette segmentet av velgerne på, ved at partirepresentanter utenfor regjeringen fortsatt ivaretar imaget med å «snakke rett fra levra». Dette er et signal til velgerne om at FrP ikke har mistet sin innvandringskritiske og islamkritiske profil.

Flere av FrPs ansvarlige politikere har forsøkt å rette på inntrykket av FrP som et vingleparti og har imøtegått påstander om at partiet har blitt «tamme» og «politisk korrekte» i regjering. På FrP sine egne nettsider fremhever justisminister Anders Anundsen 8. oktober 2014 at FrP har økt antallet tvangsreturer med 1100 kommende år. Også partiets innvandringspolitiske talsmann Mazyar Keshvari ønsker å understreke hva partiet så langt har oppnådd i regjering:

Det finnes en grense for hvor mange mennesker et land med fem millioner innbyggere klarer å bosette og integrere. Kapasiteten på integreringsfeltet er sprenget. Det er som man har plass, kapasitet og mat til ti gjester men får hundre på besøk. *En slik situasjon vil ikke være behagelig for hverken verten eller gjestene.* Da er det naturlig å se på innvandringstempoet for å få kontroll på situasjonen. *Dessverre er det bare FrP som ønsker å prate høyt om denne åpenbare sammenhengen.* Fremskrittspartiet er derfor glad for å ha fått *betydelig gjennomslag for vår innvandringspolitikk* i regjeringsplattformen. FrP har blant annet fått på plass færre flyktninger enn de rødgrønne ønsket og jobber med å få på plass lukkede asylmottak, 24-års grense for familiegjenforening, begrensnng av trygdesvindel og trygdeeksport, samt en rekke andre gode tiltak på innvandringsfeltet. Vi har allerede fått på plass tvangsretur av 2500 flere *kriminelle* utlendinger og flyktninger med endelig avslag, og politiet arbeider nå på spreng for å *sende ut* personer som ikke skal være i landet. De av asylsøkerne som er rene velferdsflyktning-

⁹⁵ *Dagbladet*, 10. april 2014, URL-adresse: <http://www.dagbladet.no/2014/04/10/nyheter/samfunn/politikk/innenriks/frp/32756548/> (opp søkt 16. juni 2014).

ger har allerede registrert FrPs innstramninger i regjering. *Et sterkt FrP er garantisten for en ansvarlig innvandringspolitikk.*⁹⁶

I dette innlegget ser vi flere av de retoriske virkemidlene som FrPs mest innvandringskritiske politikere tidligere har benyttet seg av. For det første det å bruke vert/gjest-metforen om innvandring: Underforstått er at innvandrere er gjester som skal oppføre seg pent, og som kun får være så lenge verten er innstilt på å ha dem på besøk.⁹⁷ Keshvari spiller også på myten om knebling, gjennom uttalelsen *Dessverre er det bare FrP som ønsker å prate høyt om denne åpenbare sammenhengen*. FrP er helten som tør å snakke der andre tier. For det tredje hører begrepet «velferdsflyktning» til en retorisk strategi som er blitt hyppig benyttet i politikken for å forsvare en restriktiv innvandringspolitikk.⁹⁸ Vi mener at FrPs innvandringspolitiske talsmann her samler trådene og gir inntrykk av at til tross for en tilsynelatende splittelse mellom FrP-politikere i posisjon og opposisjon er hovedinnholdet i innvandringspolitikken den samme.

Konklusjon

Gjennom å bruke en «hva defineres problemet som»-tilnærming til FrPs politiske retorikk har vi sett noen vesentlige forskjeller mellom FrPs politikere i posisjon og opposisjon blant annet når det gjelder hva årsaken til rasisme defineres som. Sentrale opposisjonspolitikere fokuserer på en for liberal innvandringspolitikk som årsak til rasisme, mens vi har sett eksempler på at FrP-politikere i posisjon snarere vektlegger innvandrenes manglende evne til å integrere seg. Løsningen for opposisjonspolitikere er en mer restriktiv innvandringspolitikk, spesielt overfor ikke-vestlige og muslimske innvandrere, mens for posisjonspolitikere er

⁹⁶ Mazyar Keshvari, «Ansvarlig innvandringspolitikk», på *FrP.no*, 21. februar 2014, URL-adresse: <http://www.frp.no/nor/Aktuelt/Ansvarlig-innvandringspolitikk>, (opp-søkt 16. juni 2014).

⁹⁷ Bauman har analysert denne metaforen inngående i boken *Modernity and Ambivalence*. Se også Marianne Gullestad, *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget 2002, for en analyse av vert/gjest-metforen i norsk politisk diskurs og Katrine Fangen, «Right-wing skinheads – Nostalgia and binary oppositions», i *YOUNG: Nordic Journal of Youth Research*, 6(2), 1998, 33–49, for en analyse av tilsvarende i høyreekstrem retorikk.

⁹⁸ Van Dijk, «Political discourse and racism: Describing Others in Western parliaments», i S. Riggins (red.), *The Language and Politics of Exclusion: Others in Discourse*. Thousand Oaks, CA: Sage 1997, 31–65.

det en bedret diskrimineringslovgiving og bedre integreringspolitikk som er løsningen. Enkelte av FrPs opposisjonspolitikere plasserer ansvaret hos den forrige regjeringens (især Arbeiderpartiets) innvandringspolitikk, mens enkelte FrP-politikere i posisjon er opptatt av å vise til at AP-regjeringen *også* forsvarte en restriktiv innvandringspolitikk. Vi ser også den samme forskjellen i hvordan innvandrerkategorien omtales, der enkelte FrP-politikere i opposisjon benytter kulturaliserende og devaluerende generaliseringer, mens politikerne i posisjon jevnt over er mer nyanserte og gir til dels også positive omtaler av innvandrere.

I og med at FrP-politikerne i regjering benytter en argumentasjon som er mindre preget av distansering overfor innvandrere, blir spørsmålet hva som skal være partiets ståsted i innvandringspolitiske spørsmål i tiden fremover. Skal ståstedet defineres av «uromomentene» som fronter partiets rett til å snakke «rett fra levra» og «på vegne av folk flest»? Eller skal partiets kurs i tiden fremover defineres av en mer moderat retorikk, som bidrar til at FrP fremstår som et ansvarlig parti, som fortsatt fører en restriktiv innvandringspolitikk, men der denne er basert på saklige argumenter, istedenfor skremselsretorikk? Et tredje alternativ er å fortsette som i dag å skille mellom hva FrP står for når de er i regjering, i motsetning til hva som er partiets egentlige profil, slik Anundsen har forsøkt. Et slikt syn kan forstås som en legitimering av utspill fra FrP-representanter uten posisjon i regjeringen, og kan være et forsøk på å beholde velgere på tross av at FrP i regjering må moderere seg.

Det er ikke alltid at det å komme i regjering betyr en svekkelse av høyrepopulistiske partier. Flere eksempler viser at slike partier innehar både en evne og vilje til å lære og tilpasse seg. Foreløpig viser meningsmålingene at FrP har tapt velgeroppslutning etter at de ble med i regjeringen. Man skulle kanskje tro at terror utført av islamister i Paris og den urovekkende utviklingen i Irak, Syria og Libya under Den islamske statens (IS) fremferd skulle føre til økt oppslutning om FrP, men det har ikke vært tilfelle. Uansett ser det ut til at FrP-politikere må gjøre noen viktige veivalg for hva som skal være deres felles politikk i tiden fremover.

Reinhard Heinisch⁹⁹ har påpekt hvordan høyrepopulistiske partiers styrker i opposisjon omdannes til svakheter når de kommer i regjeringsposisjon. Dette gjelder spesielt dersom de toner ned sin radikale agenda og tilpasser seg for raskt slik at de begynner å ligne alle andre og tidligere regjeringspartier. Denne «filtreringseffekten» er det unngåelige resultatet av å bli tvunget inn i politiske koalisjoner med partier som er mer «mainstream». Latente interne konflikter vil

⁹⁹ Richard Heinisch, op.cit., 101.

eskalere når representanter fra slike partier kommer inn i ansvarlige posisjoner og er nødt til å utøve ansvarlig politikk. Dette fører til en rekke dilemmaer: På den ene siden vil den naturlige aversjonen mot å tilpasse seg politiske konvensjoner og inngå kompromisser kunne føre til vanskeligheter med å samarbeide med andre partier i regjeringen. På den andre siden: Dersom de tilpasser seg for mye, vil de risikere å fremmedgjøre kjernevelgere som ikke lenger klarer å skille antisystempartiet i opposisjon fra det politiske establishment. Dette kan i verste fall lede til en identitetskrise for partiet.

Når det gjelder FrP, ser vi både at de har nedtonet sin radikale agenda (jf. Hornes ordbruk i Stortingets spørretime), samtidig har partiet ønsket å poengtere at de har fulgt opp sine velgers ønsker gjennom en innskjerping av asylpolitikken. Vi ser således både tendenser til tilpassing og tendenser til reelle forsøk på å stå fast ved tidligere politikk. Det første året i regjering uttalte Siv Jensen seg knapt om innvandringssaker, mens i løpet av høsten 2014 og begynnelsen av 2015 har hun gjort det i større grad, jf. debatten i *Politisk kvarter* som vi refererte tidligere. Dette kan være et uttrykk for et ønske fra partilederen om å vise lojalitet med partiets mer radikale representanter og samtidig at hun fortsatt selv er tro mot sine tidligere krasse uttalelser mot islam. Likevel ser vi også at partiet sliter med interne konflikter, især knyttet til at media og andre politikere vil at ansvarlige FrP-politikere skal ta avstand fra rasistiske eller islamofobe uttalelser fra FrP-politikere som ikke er i regjeringen.¹⁰⁰ Utfordringen for FrPs posisjonspolitikere er hvordan de skal håndtere den synkende oppslutningen, som skyldes flere forhold, men som på flere måter kan være relatert til at FrP-velgere ikke opplever at partiet er tro mot sine tidligere løfter. Det å fronte innvandringssaken kan være en måte å søke fornyet oppslutning på.

Om artikkelen

Vi vil gjerne takke kultursosiologene ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (en spesiell takk til Ragnvald Kalleberg), kolleger ved Senter for profesjonsstudier, HiOA (spesielt Marte Mangset), samt Åshild Kolås ved PRIO for nyttige kommentarer til et tidligere utkast av denne artikkelen.

¹⁰⁰ Det at Siv Jensen er så lite villig til å ta avstand fra slike uttalelser, jf. Leirvik-saken, kan også være ledd i en strategi om å vise lojalitet overfor kjernevelgere, som står for en mer radikal linje overfor islam.